

Studie a články

JAROSLAV PECHÁČEK

DR. BOHUMÍR ŠMERAL, ZAKLADATEL KSČ

(První nezdařený pokus o socialismus s lidskou tváří)

V listopadu 1975 vydaly Komunistická strana Itálie a Francouzská Komunistická strana společné prohlášení, v němž se přihlašují k zásadám svobody myšlení, tisku, shromažďování, volného pohybu, nedotknutelnosti soukromého života, svobody náboženství, kultury a umění.

*

V prosinci 1975 prohlásil generální tajemník Komunistické strany Španělska Carillo v interview s turčským deníkem Stampa: »Mezi komunistickými stranami východní Evropy a komunistickými stranami v kapitalistických zemích nemůže být společná linie. Nemůže existovat globální strategie. Kdyby existovala, porušovala by zásady koexistence, protože společná strategie by dávala nějaké komunistické straně, ale i státu, možnost zasahovat do našich věcí a spolurozhodovat o naší strategii.«

Po čínském komunismu a po národním komunismu jugoslávském a rumunském se zrodila nová odrůda: eurokomunismus. Zrodil se v Itálii z tradic Gramsciho a Togliattiho, ve Španělsku, z velké části pro surové zacházení Stalínovo se španělskými komunisty po občanské válce, a nejnověji se k němu přihlásila Komunistická strana Francie a další západoevropské strany a frakce. Na konferenci evropských komunistických stran v Berlíně v červnu 1976 zdvihli eurokomunisté

v koalici s nacionálními komunisty hlavu, odmítli nároky na vedoucí roli Moskvy. Škrtili ze svých programů pojem proletářského internacionalismu. Četní politikové a komentátoři sdělovacích prostředků na západě jsou pohnuti k slzám. Mluví a píší o nové kapitole v evropském vývoji, o ústupu bolševického komunismu a nástupu komunismu s lidskou tváří. Diktatura proletariátu je nahrazena pluralismem! Jak růžové zítřky nás očekávají!

Skutečně? Je to tak jednoduché? Nejsou tu už jisté zkušenosti, pokusy a náběhy v historii mezinárodního komunismu, zkušenosti, které by nás měly nutit k opatrnosti a skepsi? Jsou. Jedním z nich je *šmeralismus*. Říká se mu tak podle zakladatele Komunistické strany Československa Dra Bohumíra Šmerala. Šmeral patřil k onomu druhu komunistů, které dnes označuje Moskva za revisionisty, oportunisty, nacionální komunisty – a nejnověji za eurokomunisty. V koncepci a taktice Šmeralově najdeme prvky a zásady, jaké se objevily v KSČ r. 1968, a jaké charakterizují eurokomunismus a komunismus nacionální. Dr. Šmeral se ve dvacátých letech domníval, že se může komunismus prosadit demokratickými prostředky, že může bez puče, parlamentární cestou, získat rozhodující vliv, že může garantovat občanská práva a občanské svobody a zachovat politický pluralismus. Na sjezdu marxistické levice na podzim r. 1920 – název »komunistická« přijala strana až v květnu 1921 – prohlásil Šmeral sebevědomě: »Jsme jediný z evropských států, který se svou taktikou liší od šablony vyzkoušené ruskými soudruhy. Vytvořili jsme taktiku samostatnou... Myslíme, že výsledky naší taktiky jsou lepší než jakých bylo docíleno mezi masami na příklad ve Vídni a v Budapešti«. (1)

Kdo byl Dr. Šmeral? Patřil k předním politikům Československé sociálně demokratické strany v Rakousku (tak se tehdy jmenovala čsl. sociální demokracie) a Českého svazu poslanců na vídeňské říšské radě. Až do října 1917 byl skutečným vůdcem své strany. Svou vedoucí roli však ztratil, když se většina české sociální demokracie připojila k ostatním českým stranám, které usilovaly o nezávislý čsl. stát ve shodě se zahraniční činností T. G. Masaryka a jeho Čsl. národního výboru. Šmeral nesohlasil s touto koncepcí. Pro něho byly přednější zájmy socialismu než snahy a cíle národní. Jeho ideálem po válce bylo socialistické Rakousko-Uhersko. Navíc pochyboval o tom, že by malý

(1) PEROUTKA, *Budování státu*, str. 1967, 1968.

národ obstál mezi velkými sousedy a že by mohl zajistit a uhájít nezávislost. Obával se rizika a nebezpečí, které bude pro příští čl. stát znamenat německá menšina. » Jak by mohl český stát přežít«, narádal, » když celá třetina jeho obyvatel jsou Němci? Pokus o nezávislost se může velmi snadno stát nebezpečným experimentem, který může ohrozit samotnou existenci českého státu«. (2) Tímto stanoviskem se octl Šmeral ve vlastní straně v menšině. Kongres Druhé – sociálně demokratické – Internacionály ve Stockholmu r. 1917 se sice více méně postavil na stanovisko Šmeralovo a vyslovil se pro mír se zachováním Rakousko-Uherska, ale právě na tomto kongresu se projeví rozdílné názory českých delegátů nejzřetelněji. Zatím co Šmeral trval na svém, že Rakousko-Uhersko nemá být rozbito, dva jiní delegáti, Habrman a Němec, slíbili Masarykovu důvěrníkovi profesoru Maxovi, že jejich strana bude podporovat čl. zahraniční odboj. (3) Šmeral se vzdal vedení strany. Od té doby se stal hlavním terčem útoků a kritiky pro svůj » prorakouský« postoj a nebyl povolán ani do Prozatímního národního shromáždění. (4) I když mu poté dávala sociální demokracie nové možnosti k návratu do politické aktivity, zůstal nejprve stranou a pak se plnou vahou zapojil do radikálního levého křídla sociální demokracie, které se brzy, v září 1920, ustavilo jako nezávislá strana pod názvem Sociálně demokratická – nebo marxistická – levice.

Šmeral byl zvolen předsedou nové strany, ale zdaleka nepomýšlel na to, aby převzal konspirativní taktiku, jak ji vypracoval Lenin v boji proti carské vládě, a represivní metody, jaké charakterizovaly ruské bolševiky. Čsl. sociální demokraté měli za sebou padesát let parlamentních zkušeností a proto pocítovali bolševickou revoluční praxi jako krutou a odpudivou. Když zajel Dr. Šmeral r. 1920 do Ruska, byl přímo šokován, když viděl, jak se ruští komunisté chovají, když se dostali k moci. (5) To byl důvod, proč Šmeral váhal, když na jaře r. 1921 moskevští komunisté a jejich důvěrníci a agenti ve Šmeralově straně naléhali, aby strana změnila své jméno na stranu komunistickou, vstoupila do Třetí Internacionály, Kominterny, a přijala 21 podmínek, které musily komunistické strany přijmout, aby byly do lůna Kominterny připuštěny. Šmeral dostával ze všech stran na srozumě-

(2) A. H. HERMANN, *A History of The Czechs*, Allen Lane Penguin Books, London 1975, str. 146.

(3) A. H. HERMANN, *ibid.*, str. 145.

(4) Z rukopisu dosud nevydaných *Pamětí Julia V. Fírta*.

(5) A. H. HERMANN, *A History of The Czechs*, str. 179.

nou, že je na čase, aby co nejdříve přizpůsobil taktiku a metody své strany taktice a metodám Kominterny, jak je přijal sjezd Třetí internacionály v Moskvě v létě 1920. V příslušné resoluci s proslulými 21 body se v úvodu praví: » ... Komunistická strana přichází v jistém směru do módy. Komunistické straně hrozí proto nebezpečí, že bude rozředěna kolísavými živly ... Vzhledem k tomu pokládá kongres za nutné stanovit podmínky přijetí nových stran:

1. Veškerá propaganda a agitace stran ucházejících se o vstup, musí mít skutečně komunistický charakter a odpovídat programu a usnesením Třetí internacionály. Orgány strany musejí být řízeny spolehlivými komunisty. Tisk musí být zcela podřízen představenstvu strany. Autonomie tisku je nepřipustná.

2. Strana musí ze všech míst odstranit reformisty a centristy a nahradit je osvědčenými komunisty, aniž by se ohlížela na to, že zvláště zpočátku na místo » zkušených « oportunistů přijdou prostí dělníci z davu.

3. Komunisté nemohou mít důvěru v měšťáckou legalitu. Jsou povinni všude vytvořit ilegální organizační aparát.

4. Povinnost rozšiřovat komunistické ideje obsahuje zvláště závazek důtklivé, systematické propagandy ve vojsku ...

Dále v bodu desátém se ukládá:

Každá komunistická strana je povinna vést tvrdý boj proti sociálně demokratické odborové internacionále se sídlem v Amsterdamu. Všemi prostředky budiž podporováno vznikající mezinárodní hnutí odborových organizací, jež se připojí ke Komunistické internacionále ...

11. Budiž provedena revize poslanců strany.

12. V nynějším období zostřené občanské války může komunistická strana jen tehdy dostáti své povinnosti, bude-li organizována co možno centralisticky, bude-li v ní vládnout železná disciplína a bude-li ústředí strany vybaveno dostatečnou autoritou a nejdalekosáhlejší plnou mocí.

13. Čas od času je třeba pročistit členstvo organizací, aby strana byla soustavně očišťována od maloměšťáckých živlů.

14. Každá komunistická strana je povinna poskytnout každé sovětské republice v boji proti kontrarevoluci bezvýhradnou pomoc zabráněním transportu munice, legální nebo ilegální propagandou ve vojsku.

15. Strany, které dosud podržely staré sociálně demokratické programy, musí je v nejkratší době změnit a vypracovat program ve smyslu usnesení Třetí internacionály, který musí být Třetí internacionálou potvrzen.

16. Všechna usnesení Internacionály jakož i usnesení jejího výkonného výboru jsou pro komunistické strany závazná. Komunistická internacionála musí být vybudována mnohem centralističtěji než byla internacionála sociálně demokratická.

17. Všechny strany Třetí internacionály musí nést jméno » komunistické «. Na první pohled musí být patrný rozdíl proti sociální demokracii!

Citoval jsem tu hlavní z jednadvaceti podmínek, jejichž přijetím si vykupovaly komunistické strany členství v Třetí internacionále. Kominternu při tom nečekala, až se jednotlivé komunistické strany o členství přihlásí, ale všemi prostředky, naléháním a nátlakem zvenčí a zevnitř, prostřednictvím radikálních frakcí přihlášku vynucovala. Šmeral stál před životním rozhodnutím. Ačkoliv se vracel r. 1920 z Moskvy s pověřením, aby založil komunistickou stranu Československa, a sám se veřejně prohlásil za komunistu, (6) vykládal si význam tohoto slova nadále po česku. Jako šéfredaktor *Rudého práva* tvrdil, že čeští komunisté mají právo, aby se řídili místními podmínkami, a že nemusejí slepě následovat sovětský příklad. Ještě výmluvněji hájil názor, že KSČ nemá být závislá na penězích z Moskvy. Tak jako Marx tvrdil, na rozdíl od Lenina, že revoluční strana se má ucházet o co nejširší podporu. » Bylo by šílenstvím «, psal Šmeral, » abychom někoho vylučovali ze strany jen proto, že má nějaké rozdílné názory. Takové snahy nevedou k přirozenému výběru nejlepších vůdců, ale naopak ke stále horšímu vedení a nakonec končí v tmářství « (7). Peroutka říká ve svém *Budování státu*, že Šmeral se stal vůdcem hnutí, do kterého vlastně nepatřil. Kdyby býval nebyl pro svůj postup za války vyvržen ze sociální demokracie, byl by býval patrně jejím nejschopnějším zástupcem ve vládě. Hlásal sice nezbytnost » řešit problémy doby v revolučním a socialistickém duchu «, ale jakkoliv tyto projevy zněly revolučně, Šmeralova denní praxe byla jiná. (8) Bylo zásluhou Šmeralovou, že se dá o českých komunistech v dvacátých letech tvrdit,

(6) F. PEROUTKA, *Budování státu*, str. 1968.

(7) *Ibid.*, str. 2200.

(8) *Ibid.*, str.

že přes revoluční naléhání z Ruska šli zpočátku k socialismu vlastní cestou. Když se Šmeral připojil k čsl. revolučnímu hnutí, mohl se ve svých názorech opírat také o skutečnost, že čsl. revoluce v říjnu 1918 byla nejen revolucí sociální, ale také, a to především, revolucí národní. Češi a Slováci se po dlouhých staletích dočkali své národní a státní nezávislosti. Dr. Šmeral dával přednost vytvoření silné strany před revolučními bojůvkami. Měl za to, že v Československu bude mít větší naději na prosazení marxistické politiky velké, dobře organizované hnutí než pokusy zmocnit se moci násilím. Velká strana zůstávala jeho ideálem, pevnějším a stálejším než oddanost ke komunistickému mezinárodnímu centru.

Jen po etapách, váhavě stával se skutečným komunistou podle představ Moskvy. Neměl té bezmezné uctivosti ke všemu, co odtamtud přicházelo. Pokoušel se dlouho založit svůj poměr k sovětským vůdcům na zásadě: já pán, ty pán. Vzдорoval. Ve svých článcích v *Rudém právu* se sice theoreticky hlásil k podmínkám přijetí do Internacionály, ale v praxi se snažil při nejmenším konečné rozhodnutí oddálit. Když tlak rostl a Šmeral viděl, že se musí rozhodnout, pokoušel se aspoň definovat své příští postavení v Kominterně. V článku » Naše cesta do Třetí internacionály « v *Rudém právu* napsal: » Praxe strany musí být přizpůsobena domácím poměrům. Nemůže být provedeno ono absolutní přizpůsobení ruskému vzoru, které je požadováno; izolovaná revoluce v Československu není možná, ani sloučení dělnictva všech národností v Československu v jedinou stranu není zatím možno; němečtí komunisté propadají jakémusi nacionálnímu bolševismu, s kterým není možno souhlasit; také taktiku pučů třeba zásadně odmítnouti. Hlavní vada zástupců Třetí internacionály, kteří sem jsou vysíláni, je ta, že lehko podléhají jednostranným informacím. Finančně musí být strana nezávislá na zahraničních podporách, tedy na ruských penězích ... « (9).

Taková řeč nemohla nalézt v Moskvě zalíbení. Ale Šmeral mohl svým kritikům oprávněně namítat, že jeho dosavadní taktika byla úspěšná, protože marxistická levice byla v té době patrně nejsilnější stranou v Československu.

Na jaře 1921 došla Moskva k přesvědčení, že už není důvod, aby se čeští komunisté skrývali za jméno » marxistická nebo sociálně demokratická levice «, ale aby svolali ustavující sjezd Komunistické strany

(9) F. PRROUTKA, *Budování státu*, str. 2202.

Československa, přijali 21 bodů podmínek pro vstup do Třetí internacionály a skončili » s vlastní cestou k socialismu «. Pro Šmerala udeřila hodina rozhodnutí. Moskevské ústředí Kominterny, kterou tehdy reprezentovali především maďarští komunističtí emigranti, kteří se uchýlili do Moskvy po pádu režimu Bely Khuna, řídilo proti Šmeralovi frakční tažení domácích odpůrců, kteří už dávali delší dobu najevo, že pro ně není skutečným vůdcem Šmeral, ale Moskva. Navíc je lákaly odměny v dobré měně ... V čele vnitrostranického odboje byla střediska radikální levice, především Kladno a Brno. Oposice žádala odstranění centristů, vytýkala Šmeralovi » uspávací taktiku « a *Rudé právo*, řízené Šmeralem, se octlo v ohni kritiky, že svými oportunistickými články vyvolává v řadách členstva zmatek. Většina organizací se už vyslovila pro vstup do Kominterny a také organizace mládeže a po ní levice na Slovensku přijaly oficiálně 21 bodů. (10) Nejvýmluvnějším kritikem Šmeralovým byl sudetský Němec Kreibich. Vůdce Kominterny Zinovjev mu svěřil, že Moskva už Šmeralovi nedůvěřuje, a to byl pro Kreibicha signál, aby zahájil proti němu frontální útok. Prominentními členy protišmeralovské koalice byli vedle maďarských také němečtí komunisté v Moskvě, které, jako jejich maďarské soudruhy, pokládala Moskva za odborníky pro střední Evropu. Tito exulanti vystupovali jako důslední internacionalisté a dávali najevo naprostý nezájem o národní a státní zájmy své vlasti. Je pravděpodobné, že horlivost, s jakou útočili na reformisty, anebo, jak říkali ve své hantýrce, oportunisty, byla aspoň zčásti plodem jakéhosi pokořeného patriotismu.

Jak němečtí tak maďarští komunisté trpěli jednak porážkou svých zemí ve válce, jednak porážkou svých pokusů o revoluci. Němečtí komunisté netrpělivě očekávali, kdy se stane Německo jako kolébka marxismu předvojem světové revoluce, a maďarští komunisté nemohli zapomenout na to, že ještě před rokem vládli v Maďarsku a ve velké části Slovenska. (11)

Odborníci Kominterny se opírali o své konfidenty v Praze, zejména o příslušníky skupiny českých anarchistů, kteří sice ještě do nedávna odmítali jakoukoliv autoritu, ale brzy nahradili svůj anarchismus vírou v diktaturu proletariátu a striktní disciplinou, jakou vyžadovala Kom-

(10) J. NETEK, *KSC History published in W. Griffith Study Communism in Europe*, M.I.T. Press, str. 168.

(11) A. H. HERMANN, *A History of the Czechs*, str. 179-180.

interna. Jeden z jejich vůdců, Emil Vajtauer, který později skončil jako kolaborant s nacisty za okupace, žádal, aby vedení Komunistické strany Československa bylo dáno pod dohled zvláštní komise, složené ze zahraničních komunistů. Jiným bojovným internacionalistou byl básník Stanislav Antonín Kostka Neumann. Patřil rovněž do zmíněné skupiny anarchistů. Jako mladý muž strávil rok v žaláři za odboj proti Vídni. Teď se klaněl moudrosti Kominterny. V záchvatu internacionalismu napsal tyto verše: »Loužičko česká, tobě nepatřím. Otče, otče můj, proč jsi se počestil! « Anebo jiná ukázka: »Lemin je zázrak, my však jen polem smrti, budeme pokorným hnojem, a pak, hle, nechť vzkvétá z něho rod, podle učení Tvého, ó Moskvo! « (12-13). Kostka Neumann se stal později hlavním básníkem a propagandistou strany ...

Když už měla Moskva dobré informace, že boj proti Šmeralovi uvnitř strany pokročil, poslala v únoru 1921 do Prahy netrpělivý vzkaz, že »... výkonný výbor Kominterny je toho názoru, že československá strana musí změnit své jméno a nazývat se komunistickou. Někteří vedoucí soudruzi z Československa tvrdí: my jsme skutečnými sociálními demokraty. Podobné tvrzení je nesprávné a vede k omylům. My nejsme sociálními demokraty, nýbrž komunisty, a musí tomu být dán výraz i v pojmenování strany. « V dubnu přišel další pokyn, aby byl vliv » levých sociálních demokratů « ve straně odstraněn, a aby byla vedoucí místa obsazena spolehlivými komunisty.

Šmeral ke svému překvapení zjistil, že stranu už plně neovládá. Po sjezdu mladých komunistů a po sjezdu levice na Slovensku, svolali svůj sjezd také němečtí komunisté v Sudetech a přijali manifestační resoluci, že se podrobují 21 podmínkám Kominterny. Při tom vydali výzvu k českým soudruhům, aby je následovali. » Nepoškozujte a nekomplikujte věc proletářské revoluce tím, že rozvíjíte otázky národní; postavte věc proletářské revoluce nad všechny národní zájmy! « Koncenně, dne 14. května 1921 se sešel v Praze sjezd levice jako ustavující sjezd Komunistické strany Československa. Kominternu poslala do Prahy telegram, ve kterém n. j. stálo, že » výkonný výbor určitě doufá, že se čeští komunisté zřeknou jakékoliv polovičatosti ... « Bylo to nezastřené ultimatum a Šmeral porozuměl ... (14)

(12) A. H. HERMANN, *ibid.*

(13) F. PEROUTKA, *Budování státní*, str. 2210.

(14) F. PEROUTKA, *Budování státní*, str. 2215.

Nicméně pronesl na zahájení dlouhý, pevný projev. Hájil svůj dosavadní postup konstatováním, že » máme u nás víc než třístatisícovou stranu, největší stranu v republice a jsme procentuálně nejsilnější stranou Kominterny. Naše dosavadní taktika byla správná«, tvrdil, » a v našich poměrech úspěšná.« Obrátil se proti revoluční netrpělivosti, proti zrůdování a zakřikování těch, kteří zkoumají uvážlivě možnosti proletářské revoluce. Dovolával se Marxe, že jen » hospodářskými zákony se posunuje lidstvo k revoluci ...« naléhal, že podle jeho představ má být komunistická strana stranou demokratickou a usilovat o masové členství ... (15)

Ale když promluvil velkou řeč proti radikálům, skončil Šmeral kapitulací. Doporučil, aby sjezd přijal podmínky pro vstup do Třetí internacionály. Ostatní řečníci však přesto pokračovali v útoku a snášeli na Šmeralovu hlavu jednu výtku za druhou. Nakonec se vyslovilo 562 delegátů pro změnu jména strany a pro přihlášku do Kominterny. Jen 7 hlasů bylo proti. Šmeral sám hlasoval s většinou, sám proti sobě ... (16) Delegáti vyslovili také souhlas s tím, že má být v nejbližší době svolán sjezd komunistické strany všech národností Československa. Moskvě zvláště záleželo na tom, aby se ujistila, že nacionální předsudky jsou v českém dělnictvu překonány, a když se jí zdálo, že je sjezd oddalován, odpověděla ultimátem, že jednotná centralistická strana musí být vytvořena do tří měsíců. Rozkaz byl splněn. Šmeralovi se podařilo dosáhnout jen jediného ústupku: česká a slovenská sekce byly spojeny v jedinou: československou.

Československá komunistická strana si musela nyní rychle zvykat na příkazy z Moskvy. Jednomu z nich se ochotně podvolila. Týkal se postupu a taktiky komunistických poslanců v parlamentech. V demokratickém systému první republiky nebylo žádné, sebe hrubější vystupování komunistických poslanců jakýmkoliv rizikem ani pro jednotlivce ani pro stranu, jako tomu mohlo být v jiných státech. Nicméně, stojí za to si příslušné instrukce ocitovat: » Komunistická strana musí se zříci starého sociálně demokratického zvyku vysílat za poslance výlučně tak zvané zkušené parlamentáře, nejvíce advokáty, atd. Zpravidla nutno za kandidáty vysílat dělníky bez ohledu na to, že mnohdy to budou prostí dělníci bez velké parlamentní zkušenosti. Všechna práce komunistických poslanců podléhá ústřednímu

(15) Ibid., str. 2219-20.

(16) J. Nestrk, *KSC History*, str. 169.

výkonnému výboru, který musí mít v klubu svého představitele s právem veta. Poslanec je povinen slučovat legální práci s ilegální a užívat imunity, aby pomohl ilegální organizaci. V parlamentě musí být podávány demonstrativní návrhy zákonů, určené ne k přijetí buržoasní většinou, nýbrž k propagandě a k agitaci. Komunistický poslanec je odpověden nikoliv masám voličů, nýbrž straně. Prostí dělníci-komunisté musí bez ostychu vystupovat v buržoasních parlamentech a neustupovat tak zvaným zkušeným parlamentářům ani v těch případech, kdy dělníci jsou nováčky na půdě parlamentu. V případě nutnosti mohou čísti své řeči přímo z lístků proto, aby řeč mohla být potom tištěna v letáčích nebo novinách ... « (17)

Proti Šmeralovi vanul z Moskvy nadále studený vítr. Zůstal sice po sjezdu nadále ve funkci předsedy strany, ale byl postaven pod dozor. Skutečné vedení dostal do rukou vítězný směr, který do té doby hrál roli levé oposice. V novém výkonném výboru měla levice většinu. Využila ji k omezení Šmeralovy aktivity. Zbavila ho především šéfredaktorství *Rudého práva*. V tomto posledním opatření mohla vykonávat vliv přímo Moskva, protože měla ve vedení stranických tiskárenských a vydavatelských podniků *Rudého práva* v Karlíně svého důvěrníka a zmocněnce Guttmanna, který zprostředkoval, a pokud šlo o praktickou, obchodní transakci, přímo prováděl převod prostředků sovětské pomoci na jejich zřízení. V září 1920 se pokusila strana, tehdy ještě pod názvem marxistická levice, zmocnit se vydavatelských podniků sociálně demokratického *Práva lidu*. Obsadila Lidový dům a dosadila do redakce svůj akční výbor. V říjnu nařídil pražský soud akčnímu výboru Lidový dům vyklidit. Ale levice odpověděla demonstracemi a generální stávkou. Demonstranti oblehli pražský parlament. V kritické situaci zůstal pevným prezident Masaryk a tehdejší úřednická vláda rázně zakročila. Zatlačila demonstranty a generalní stávka se hroutila. Poslední odpor kladly Kladno a Oslavany u Brna. Na Kladně zakročil k ukončení stávky sám Šmeral. Devátého prosince musela levice Lidový dům vyklidit a hledat nové vydavatelství pro svůj tisk. (18, 19) V té chvíli, protože strana byla bez prostředků, musela pomoci Moskva a v Karlíně byly zřízeny Vydavatelské podniky *Rudého práva*. Šmeral neměl na těchto akcích žádnou účast. O finanční pro-

(17) F. PĚROUTKA, *Budování státu*, str. 2223.

(18) F. PĚROUTKA, *Budování státu*, str. 2092.

(19) Z dosud nevydaných *Memoirů Julia Fírta*

blémy se nestaral. Sám žil celý život skrovně jen z redaktorského platu, případně z toho, co nechávala strana poslancům z jejich poslanceckých diet. Bránil se proti finančním podporám z Moskvy, ať šlo o peníze jednotlivcům anebo straně. Proto si našla Moskva jiné kanály pro podporu a ovlivňování KSČ. (20) Když byl touto cestou zbaven šéfredaktorství a vlivu na *Rudé právo*, hlavní orgán strany rázem obrátil a zahájil proti Šmeralovi nevybíravou kampaň. Napsal, že Šmeralovým ideálem bylo »mechanické vykonávání pokynů«, ačkoliv v nemilost upadl Šmeral právě proto, že nechtěl mechanicky přijímat. Útok končil návrhem, aby se pro Šmerala našlo ve straně místo, které »mechanické myšlení a konání suese«. Tak psali a dali psát lidé, kteří na sebe upozornili hlavně tím, že se naučili říkat ANO na všechno, co přicházelo z Moskvy. Šmeral však už byl vycvičen ve snášení ústrků ve straně a přijímal útoky s klidem a trpělivostí. Ostatně novým vítězům bylo souzeno, aby po několika letech buď ze strany odešli anebo byli vyloučeni. (21)

Pro další Šmeralův osud bylo důležitější, co se odehrávalo v Moskvě. Tam byl terčem stále prudších útoků. Na nejbližším sjezdu Kominterny v červnu 1921, tedy sotva měsíc po pražském ustavujícím sjezdu KSČ, označil tehdejší mluvčí Kominterny Bucharin Šmerala za oportunistu – to bylo slovo, kterého používal Lenin proti sociálním demokratům, – a Radek ho obvinil, asi právem, že vlastně nechtěl ani do Kominterny vůbec vstoupit. Česká delegace se na tomto sjezdu rozštěpila. Jedním z těch, kteří Šmerala napadali, byl Rudolf Slánský, který tu zastupoval mládež KSČ. (22) Na rozdíl od toho, co se stalo o 30 let později, byl Šmeralův ústup a pád přece jen pozvolnější a méně dramatický, než byl osud a konec Slánského.

Odmítnutím Šmeralovy koncepce boj v KSČ neskončil. Plných osm let až do r. 1929 se ve straně srážely dva názory. Jedni chtěli, aby strana byla stranou masovou a bojovala o dělnické zájmy zejména na parlamentní půdě a prostřednictvím odborů, druhou skupinu zajímal jen příchod světové revoluce; věřili, že čím hůře se dělníkům povede, tím dříve se přiblíží revoluce. Na počátku tohoto zápasu se zdálo, že čas pracuje pro Šmerala. V té době přišel totiž Lenin s NEPEM a tak se ukázalo, že světová revoluce ještě není za rohem. Zatím co

(20) Ibid.

(21) F. PEROUTKA, *Budování státu*, str. 2227.

(22) A. H. HERMANN, *A History of the Czechs*, str. 181.

byl Šmeral pranýřován sovětskými idology jako oportunista, projevil na 3. sjezdu Třetí internacionály Lenin názor, který zastával právě Šmeral, že se má revoluce připravovat tím, že musí pro sebe získat většinu pracující třídy. Lenin navíc oznámil, že Sovětský svaz se připravuje na normalisaci vztahů ke kapitalistickému světu. Ale na jaře následujícího roku se Lenin pro nemoc stáhl z politického života a byl nahrazen Stalinem. NEP byl odvolán a první hlavy (ruských sociálních revolucionářů) padaly. Exekutiva Kominterny vydala na podzim r. 1922 všem členským stranám pokyn, aby žádaly vlády rolníků a dělníků a aby se připravovaly na revoluci. (23)

KSČ sice přijala novou linii Kominterny jako agitační slogan pro radikální elementy, ale nedělala si iluzí. Čeští dělníci měli zájem na zlepšení pracovních a mzdových podmínek, zemědělci byli rádi, že dostali kus vlastní půdy. O revoluci ani jedni ani druhí nestáli. Ostatně vedoucí stranická vrstva byla v mládí vychována v sociální demokracii a to se projevovalo na její práci. Ještě r. 1925 pocházelo přes 75 procent členů KSČ z bývalé sociální demokracie. Lidská práva a různost názorů patřily stále ještě do velké míry k politickému přesvědčení českých komunistů. » Bolševisace « strany, kterou doporučil pátý sjezd Kominterny, nebyla zcela přijatelná ani levici, tím méně širší české veřejnosti. Předáci levice si pomáhali argumentem, » co se děje v Rusku, by se nemohlo stát u nás «, ale i oni věděli, že doporučované pouliční demonstrace a bitky s policií, aby se uspíšila jakási světová revoluce, se nesetkají s nadšením mezi realistickými, poměrně vzdělanými a v žádném případě zoufalými českými dělníky, jejichž cílem byl co největší podíl na současné hospodářské konjunktuře. Kromě toho už nebyli Šmeralovci ve straně tak izolováni jako r. 1921. Kreibich, který tehdy vedl hlavní útok proti Šmeralovi, byl nyní sám spolu se Zápotockým terčem kritiky, protože byl odpůrcem krajního radikalismu. Nicméně Moskva šla za svým cílem. (24) Na sjezdu r. 1924 se vytvořila levá skupina, která byla ochotna přijmout všechny pokyny Kominterny k bolševisaci strany. Šmeral, věrný své taktice, se nepřipojil k pravicové frakci, která bolševisaci strany a poručníkování Kominterny odmítla, ale zaujal pozici středu. V naději, že může navenek instrukce Kominterny přijmout, ale jejich aplikaci odkládat, vyslovil sice proti tlaku Kominterny výhrady, ale pak slíbil poslušnost. To dalo delegátům mož-

(23) A. H. HERMANN, *A History of the Czechs*, str. 181.

(24) *Ibid.*, str. 183.

nost manévrovat. Začali přesvědčovat Šmeralovu skupinu, že ji nechtějí likvidovat, ale že chtějí posílit levici na útraty pravého křídla. Utvořila se koalice středu a levice, pravice byla poražena a v novém výboru už měla promoskevská skupina většinu, (25) třebaže Šmeral zůstal nadále předsedou. Nicméně i vítězná levice zjistila, že čsl. politické skutečnosti jsou silnější než theorie Kominterny. Na jaře r. 1925 vyhlásila totiž radikální většina ve výkonném výboru KSČ stávky v uhelných dolech a v chemických továrnách na Ostravsku. Proti stávce se postavily sociálně demokratické odbory. Za necelý týden stávka bezúspěšně skončila. Komunistické odbory nebyly s to zajistit stávkujícím dělníkům ochranu proti následujícím represálím. Vedení strany narychlo otočilo doprava. Zahájilo intenzivní spolupráci se sociálně demokratickými odbory a spojilo se se socialistickou dělnickou stranou bývalých anarcho-komunistů, kteří se ještě před říjnem 1918 připojili ke straně čsl. socialistů, ale pak ji opustili. Oba kroky a s nimi spojený posun doprava schválil třetí sjezd strany r. 1925. Tím, že strana opustila levou taktiku, získala ve všeobecných volbách, které krátce na to probíhaly, významný volební úspěch. Dostala 13.2% hlasů a 41 poslaneckých mandátů. Jen republikánská strana čsl. venkova byla se svými 46 mandáty silnější než KSČ. (26)

Přes tyto volební úspěchy KSČ nespokojenost Moskvy s vedením v Praze rostla. Na zasedání výkonného výboru Kominterny vedl útok proti KSČ sám Stalin. (27) Obvinil Šmerala, že nechápe, že hlavní nebezpečí hrozí zprava. Hrozí nebezpečí návratu k sociál-demokratismu. Jediným lékem podle Stalina je » koncentrace všech revolučních elementů ve straně k likvidaci pravého křídla «. Stalinovo napomenutí zapůsobilo. Za 6 měsíců se konal v Praze třetí sjezd strany a do čela byl postaven nový muž, Josef Haken. (28) Šmeral padl. V klíčových pozicích se objevila nová jména. Novým generálním tajemníkem se stal Bohumír Jílek a členem ústředního výboru a krátce na to i členem Politbyra byl zvolen jako zástupce Slováků (!) 29letý Klement Gottwald. Gottwald byl poslán v r. 1921 na Slovensko jako administrátor bratislavské *Pravdy*. Později se stal členem redakce. Když bylo vydavatelství přeneseno r. 1924 do Moravské Ostravy, Gottwald

(25) A. H. HERMANN, *A History of the Czechs*, str. 184.

(26) *Ibid.*, str. 185.

(27) J. NEVÍLE, *KSČ History*, str. 170.

(28) *Ibid.*, str. 170.

navázal spolupráci s Kopecským a Němcem Köhlerem. Ke skupině těchto aparátčků patřili i Rudolf Slánský a Jan Šverma. Tato skupina, které se říkalo později skupina »karlínských kluků« provedla pak z pověření Stalina na pátém sjezdu KSČ r. 1929 konečnou bolševisaci strany podle představ a přání Moskvy.

Šmeralův pád znamenal nejen konec velkého pokusu o vytvoření komunistické strany, která by rostla z podmínek čsl. domácího prostředí a domácích tradic s jistou nezávislostí na moskevském centru. Zkušenosti ukázaly, že pod Šmeralovým vedením by se byla mohla KSČ možná podílet na politice nezávislého Československa po první světové válce. Není pochyb, že autorita Šmeralova a jeho politický talent by byly stačily k tomu, aby se Šmeralova koncepce ve straně proti krajním radikálům prosadila, kdyby nebyla do vývoje ve straně zasahovala Moskva. Ale Moskvě typ Šmeralovy strany nevyhovoval. Proto nasadila všechny páky, aby i v Československu měla povolný nástroj k prosazování svých záměrů a plánů. Šmeral byl nepochybně nadaný a vzdělaný politik, ale bojovnost, odvaha a vytrvalost nepatřily k jeho přednostem. Po porážce na třetím sjezdu kapituloval – jako tolikrát v minulosti. Na výzvu Kominterny opustil Československo – i když při tom dlouhá léta zůstával poslancem Národního shromáždění – a odjel do Mongolska, kde se stal poradcem tamní revoluční strany. Jen s velkou fantasií můžeme se domýšlet, jaké asi rady dával tamním revolucionářům poté, co se musel doma zříci svých názorů, jak se má nejlépe komunistické hnutí organisovat. Je pravděpodobné, že nový úkol Šmeralův nebrali vážně ani, kdo mu ho nabídl, ani Šmeral sám. Později až do roku 1931 pracoval ve středoevropské kanceláři Kominterny v Berlíně a nato až do r. 1937 ve Francii. Ani na těchto místech nezanechal stopy po nějaké významné tvůrčí činnosti. R. 1938 odjel do Moskvy, když se před tím zdržoval nějakou dobu v Praze. Roku 1941 v Sovětském svazu zemřel. (29)

Po odchodu Dra Šmerala z čsl. politické scény pokračovala bolševisace strany nadále klikatou cestou, ale ráznějším tempem. Na svém 4. kongresu r. 1928 obvinila Kominternu tehdejšího generálního tajemníka KSČ Jílka a jeho spolupracovníky z oportunistické pasivity. Po pravdě mohl být obviněn Jílek z toho, že nedosáhl výsledků, kterých si Kominternu po pádu Šmeralově slibovala, právě proto, že se přesně držel pokynů a instrukcí z Moskvy. Jílkovo vedení se muselo znovu

(29) J. Nehrík, *KSČ History*, str. 170.

přesvědčit, jako jeho předchůdci, jak bylo nesnadné pokoušet se v té době, v době poměrné hospodářské konjunktury, vést dělníky do revoluce, anebo přinutit zemědělce, aby uvěřili, že sovětská kolektivizace je hodna napodobení a následování u nás. V zemi, která byla hrdá na svou národní a státní nezávislost, měli podle pokynů z Moskvy přesvědčovat komunističtí agitátoři Čechy a Slováky, že Němci, usilující o odtržení velké části historických zemí, jsou v právu. A jako vrchol absurdního úsilí o vyvolání revoluce v Československu bylo usnesení 4. sjezdu KSČ v březnu 1927, přijaté podle pokynů Kominterny, že čsl. průmysl je na příkaz imperialistických sil systematicky likvidován, a že se země vrací k agrárnímu hospodářskému systému – a to právě v době, kdy čsl. průmysl procházel obdobím nebývalého rozmachu a rozvíjel nové výrobní oblasti ať šlo o průmysl automobilový, letecký nebo chemický, nemluvě o výrobě spotřebních statků, jako byla na příklad Batova výroba obuvi. (30)

Ale Kominternu byla rozhodnuta provést svou. Na pořad svého 6. sjezdu v Moskvě zařadila změnu ve vedení KSČ. Většina čsl. delegátů stála za Jílkem, Gottwaldova skupina byla v menšině. Aby ji posílila, dala Kominternu hlasovací právo i čsl. studentům na stranické škole v Moskvě. Navíc přivezl Václav Kopecký z Prahy memorandum proti Jílkovi, které vypracovala karlínská frakce, ale Kominternu je přijala jako oficiální dokument. Ve zvláštním tribunálu zasedali Bela Kun a finský Kuusinen. Předsedou byl člen staré Leninovy gardy Gusev. Tribunál odsoudil v otevřeném listě Jílkovo vedení, což bylo signálem, aby se Jílkovi stoupenci narychlo od svého vůdce distancovali. Do Prahy se vracel Gottwald jako vítěz, který měl převzít z příkazu Moskvy na nastávajícím sjezdu strany spolu se svými karlínskými soudruhy vedení čsl. komunistů. (31) Sjezdu však předcházela další neúspěch v pokusu o stávkou textilních dělníků, organizovanou tentokrát už Gottwaldovou skupinou. To vedlo k tomu, že se karlínská klika octla na sjezdu v drtivé menšině. Ale to jí nevzalo odvahy. Připravila sjezdový referát, odsoudila šmeralismus jako nejhorší formu oportunistu, Jílkovu skupinu označila za hlavní pramen pravicových vlivů. Hlavním cílem a úkolem KSČ měla být nadále obrana Sovětského svazu proti imperialistickému nebezpečí a příprava revoluce. Čsl. sociální demokracie byla prohlášena za sociálfašismus a Masary-

(30) A. H. HERMANN, *A History of the Czechs*, str. 186.

(31) *Ibid.*, str. 187.

kova tzv. hradní skupina byla definována jako ohnisko fašistických pučistů. (32) Sjezd vyvolal nebývalý otřes ve straně. Rudé odbory se odtrhly, 26 komunistických poslanců odmítlo sjezdové závěry; intelektuály postihla dalekosáhlá čistka. Mezi prvními postihla zakládajícího člena strany Ivana Olbrachta, následovali Ladislav Vančura, Josef Hora, Jaroslav Seifert, ale i S. K. Neumann, Marie Majerová, Helena Malšřová a další. Počet členů strany klesl ze 350.000 r. 1921 a 150.000 r. 1928 na pouhých 30.000, z nichž bylo jen 2.700 Slováků. (33) Z masového hnutí se stala KSČ stranou kádrů. Teď mohli být členové snadněji kontrolováni, disciplína se stala nejvyšším zákonem.

Roku 1921 přijal Šmeral ideu čsl. státu a čsl. národa. Ale na druhém sjezdu strany r. 1924 se už musel podrobit tlaku Kominteray a dát schválit resoluci, která nařizovala českým a slovenským komunistům, aby ve svých projevech zdůrazňovali právo na sebeurčení národností žijících v Československu, až do odtržení. R. 1931 mluví protokoly 6. sjezdu strany dokonce o » českých oblastech a oblastech okupovaných«. These o sebeurčení až do odtržení nebyla revidována ani na 7. sjezdu strany r. 1936, tedy v době, kdy už byla nacistická strana Henleinova co do počtu voličů, jak ukázaly volby r. 1935, nejsilnější stranou Československa. (34) I v této pro Čechy a Slováky živoně důležité otázce byl šmeralismus na hlavu poražen.

Pád Šmeralův a konec šmeralismu byly výsledkem dlouhého procesu od » národního « a » nezávislého « komunismu k bolševismu. Čsl. komunisté prošli pod tlakem Kominterny sérií ústupových bojů. Přeměna jejich strany na zahraniční agenturu Moskvy se odehrávala v demokratickém Československu, kde o osudech politických stran a jejich vedení rozhodovali jejich členové a voliči. Ale přes to nakonec rozhodl tlak Kominterny před vůlí Šmeralova stranického vedení a členů strany. Ať chceme nebo nechceme vtírá se nám při studiu dějin Komunistické strany Československa srovnávání s dnešními komunistickými stranami v západní Evropě, které se hlásí pod jménem eurokomunismu skoro k identickým zásadám, ke kterým se hlásila v počátečním stadiu svého vývoje KSČ. Kolik shodných názorů se najde v projevech Berlinguera a Šmerala! Osud Šmeralův je znám. Co čeká Berlinguera?

(32) *Ibid.*, str. 188.

(33) J. Nbrík, *KSČ History*, str. 172.

(34) J. Nbrík, *KSČ History*, str. 173, 174.